

Άννα Χ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ

*Η φιλοσοφική προσευχή
ως μέσο αναγέννησης και ένωσης
της ψυχής με το υπερούσιον εν*

Εισαγωγή: Ορισμός της φιλοσοφικής προσευχής

Αντικείμενο του παρόντος άρθρου είναι η φιλοσοφική προσέγγιση της προσευχής, έτσι όπως αυτή παρουσιάζεται και αναλύεται από τους νεοπλατωνικούς φιλοσόφους Ιεροκλή και Πρόκλο.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο στόχος του παρόντος άρθρου είναι να αναδείξουμε ότι η φιλοσοφική προσευχή συνιστά το μέσο της συνολικής αναγέννησης της ψυχής και της περαιτέρω ένωσής της με το *υπερούσιον εν*.

Πιο συγκεκριμένα, θα αναλύσουμε τον τρόπο με τον οποίον η συνολική αυτή αναγέννηση καθώς και η ένωση της ψυχής με το *υπερούσιον εν* πραγματοποιείται, μέσω της δύναμης της φιλοσοφικής προσευχής, εφόσον αυτή η τελευταία είναι η εικόνα, αφενός της πρώτης τριάδας των νοητών αρχών του νοητού πεδίου και, αφετέρου, των πέντε αιτίων, τα οποία συγκροτούν ολόκληρη τη δημιουργία του σύμπαντος.

Τι είναι, όμως, η φιλοσοφική προσευχή και πώς ορίζεται;

Την ουσία και τον ορισμό της φιλοσοφικής προσευχής μάς παραδίδει ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος Ιεροκλής στο *Υπόμνημα εις τα Πυθαγορικά Χρυσά έπη*:

ἔοικε γὰρ τὸ μὲν παρ' ἡμῶν σπουδαζόμενον ἐκτεινομένη χειρὶ πρὸς λῆψιν τῶν καλῶν, τὸ δὲ παρὰ θεοῦ συντελούμενον χορηγία εἶναι καὶ πηγὴ τῆς δόσεως τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ μὲν εὐρίσκειν πεφυκέναι τὰ καλά, τὸ δὲ ἐκφαίνειν τῷ ζητοῦντι ὀρθῶς, ἢ δὲ εὐχὴ μεθόριον εἶναι τῆς τε παρ' ἡμῶν ζητήσεως καὶ τῆς παρὰ θεοῦ δόσεως, εὐ ἐχομένη τῆς αἰτίας ἡμῶν τῆς εἰς τε τὸ εἶναι προαγούσης ἡμᾶς καὶ πρὸς τὸ εὖ εἶναι τελειούσης.¹

¹ Ιεροκλέους, *Υπόμνημα εις τα Πυθαγορικά Χρυσά έπη* 21 (2-3).

(μοιάζει, λοιπόν, αυτό μεν, που καθίσταται από εμάς αντικείμενο επιμελούς ασχολίας, με χέρι το οποίο εκτείνεται προς τη λήψη των καλών, αυτό δε που συντελείται από τους θεούς, είναι χορηγία και πηγή της παροχής των αγαθών και το μεν <πρώτο> είναι από τη φύση του <κατάλληλο> να ανακαλύπτει τα καλά, το δε <δεύτερο είναι από τη φύση του κατάλληλο> να αποκαλύπτει <τα καλά> σε αυτόν, ο οποίος τα αναζητά με ορθό τρόπο, η δε προσευχή είναι ο μεθόριος χώρος μεταξύ της δικής μας αναζήτησης και της χορηγίας του θεού, η οποία συνδέεται με άριστο τρόπο με την αιτία μας, η οποία μάς προάγει προς την ύπαρξη και μας τελειοποιεί <έτσι ώστε να αποκτήσουμε> άριστη ύπαρξη.)²

Υπό αυτό το πρίσμα, η φιλοσοφική προσευχή είναι ο μεθόριος χώρος, δηλαδή ο *δαιμόνιος χώρος*, μέσα στον οποίο επιτυγχάνεται η σύνδεση της αναζήτησης της ανθρώπινης ψυχής με το μέρος της σύνολης χορηγίας του θεού, το οποίο *διανέμεται κατ' αξίαν* σε αυτή.

Με αυτήν την έννοια, η *θεία μοίρα* της χορηγίας του θεού, την οποία θα προσλάβει η ανθρώπινη ψυχή, είναι ανάλογη προς τη δύναμη της *μεθέξεώς* της, δύναμη, η οποία είναι, με τη σειρά της, συνάρτηση του βαθμού της καθαρότητας της ψυχής.

Με άλλα λόγια, η φιλοσοφική προσευχή είναι ο *δαιμόνιος χώρος*, ο οποίος, ως *μεταξύ*, επιτελεί μία διττή και αντιθετική λειτουργία: Αφενός χωρίζει τα *άνω* από τα *κάτω*, δηλαδή τον θείο από τον ανθρώπινο κόσμο, ενώ, αφετέρου και ταυτόχρονα, συνδέει τους δύο αυτούς κόσμους.

Πώς, όμως, επιτυγχάνεται αυτή η σύνδεση;

Η ετυμολογία του ονόματος της *προσευχής*, αναδεικνύει τον τρόπο της σύνδεσης των δύο κόσμων, του ανθρώπινου και του θείου αντίστοιχα: Η προσευχή, σύμφωνα με τον Ιεροκλή, ετυμολογείται από το *ευ έχομαι*, το οποίο σημαίνει *συνδέομαι με άριστο τρόπο*.

Πιο συγκεκριμένα, η φιλοσοφική προσευχή συγκροτείται ως *δαιμόνιος χώρος*, εφόσον συνδέεται με άριστο τρόπο με την *αιτίαν*, η οποία, αφενός, προσδίδει την *ουσίαν* στην ψυχή και, ως εκ τούτου, την οδηγεί προς το *είναι*, δηλαδή προς την ύπαρξη και, αφετέρου, προσδίδει στην *ουσίαν* της ψυχής το *εύ*, και, ως εκ τούτου, την τελειοποιεί, έτσι ώστε να καταστεί *άριστον είναι*, δηλαδή άριστη ύπαρξη.

² Όλες οι αποδόσεις των χωρίων από τα αρχαία ελληνικά στα νέα ελληνικά είναι της υπογράφουσας.

Η ουσία, η τελειότητα και η ενέργεια της φιλοσοφικής προσευχής

Πώς, όμως, η φιλοσοφική προσευχή συνδέεται με την *αιτίαν* του *είναι* και του *εν είναι* της ψυχής;

Η σύνδεση αυτή επιτυγχάνεται μέσω της δύναμης της φιλοσοφικής προσευχής, η οποία έγκειται στο ότι αυτή είναι η εικόνα της *πρωτίστης τριάδος* των νοητών αρχών του *νοητού πεδίου*.

Πιο συγκεκριμένα, η φιλοσοφική προσευχή, όπως θα αναδείξουμε στη συνέχεια, είναι η εικόνα της *νοητής ουσίας*, της *νοητής ζωής* και του *νοητού νοός*, δηλαδή των τριών πρώτων νοητών αρχών, οι οποίες συγκροτούν τη φύση του *νοητού όντος*.

Σε αυτό το πλαίσιο, η *ουσία* της φιλοσοφικής προσευχής έχει, σύμφωνα με τον Πρόκλο, δύο πρωταρχικές ιδιότητες: α) *συνέχει* και *συνδέει* τις ατομικές ψυχές με τους θεούς και β) *συνιστά* μία *ενοποιό ουσία*, η οποία ενώνει τις υποστάσεις των κατώτερων πεδίων με αυτές της αμέσως ανώτερης βαθμίδας.

Ἄ μὲν οὖν περὶ εὐχῆς εἰδέναι δεῖ τὴν πρώτην, τοιαῦτα ἅττα ἐστίν, ὅτι οὐσία μὲν αὐτῆς ἢ συναγωγὸς καὶ συνδετικὴ τῶν ψυχῶν πρὸς τοὺς θεοὺς, μᾶλλον δὲ ἢ πάντων τῶν δευτέρων ἐνοποιὸς πρὸς τὰ πρότερα.³

(Αυτά που πρέπει να γνωρίζουμε πρωτίστως για την προσευχή, είναι περίπου τα εξής, ότι η μεν ουσία της είναι συνεκτική και συνδετική των ψυχῶν με τους θεούς, μᾶλλον δε <ὅτι είναι> αυτή που ενοποιεί τα δεύτερα με τα αμέσως πριν από αυτά <δηλαδή με τα αμέσως ανώτερα από αυτά>.)

Με αυτήν την έννοια, η φιλοσοφική προσευχή, μέσω της πρώτης ιδιότητάς της ουσίας της, προσδίδει *συνοχή* και *ενότητα* στην ουσία των ατομικών ψυχῶν και, ως εκ τούτου, τους παράσχει τη δύναμη της σύνδεσης με τον οικείο θεό τους, δηλαδή με τον θεό, τον οποίο έχουν επιλέξει να ακολουθήσουν.

Επίσης, η φιλοσοφική προσευχή, μέσω της δεύτερης ιδιότητας της ουσίας της, προσδίδει στις υποστάσεις των κατωτέρων βαθμίδων την *ενοποιό δύναμη της μονάδος* και, με αυτήν την έννοια, τις καθιστά *ικανές* να παραμείνουν μέσα στις *θείες ενάδες* των ανώτερων βαθμίδων.

³ Πρόκλου, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β'* 212 (29-31) - 213 (1-2), έκδ. Diehl.

Υπό αυτό το πρίσμα, η ουσία της προσευχής είναι η εικόνα της ουσίας του νοητού όντος, εφόσον η ουσία αυτή, ως πρώτη νοητή αρχή του νοητού όντος, προσδίδει τη δύναμη σε αυτό, να παραμείνει μέσα στις αμέσως ανώτερες βαθμίδες, δηλαδή μέσα στο *υπερούσιον εν*. Ο Πρόκλος μάς παραδίδει σχετικά ότι:

Και ἡ μὲν οὐσία τὸ μόνιμον τοῦ ὄντος καὶ τὸ ταῖς πρωτίσταις ἀρχαῖς συνυφαινόμενον καὶ ἀνεκφοίτητον τοῦ ἐνός.⁴

(Και η μεν ουσία είναι το στοιχείο του όντος, το οποίο παραμένει αμετάβλητο καθώς και αυτό, το οποίο συνυφαινεται με τις πρώτιστες αρχές και είναι αχώριστο του ενός.)

Η *τελειότης* της φιλοσοφικής προσευχής έχει, σύμφωνα με τον Πρόκλο, δύο πρωταρχικές ιδιότητες:

α) Ανάγει την ατομική ψυχή *εκ των κάτω*, δηλαδή από τα κοινά αγαθά των κατωτέρων πεδίων, *προς τα άνω*, δηλαδή προς τα τελειότερα αγαθά των ανωτέρων βαθμίδων. Μέσω της αναγωγής αυτής πραγματοποιείται η *θεία ένωσις* της ατομικής ψυχής με τις *υπερούσιες ενάδες* του θείου πεδίου.

β) Προσδίδει σταδιακά στην ατομική ψυχή την *έξιν*, δηλαδή τη συνήθεια να ζει μέσα στο θείο φως των *υπερουσιών ενάδων*:

τελειότης δὲ ἀρχομένη μὲν ἀπὸ τῶν κοινοτέρων ἀγαθῶν, λήγουσα δὲ εἰς τὴν θείαν ένωσιν καὶ κατὰ μικρὸν συνθετίζουσα τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ θεῖον φῶς.⁵

(η τελειότης της <προσευχής> ἐγκείται στο ότι, αρχίζοντας από τα πιο κοινά αγαθά, καταλήγει στη θεία ένωση και σιγά-σιγά συνηθίζει την ψυχή <να ζει μέσα στο> θείο φως.)

Με αυτήν την έννοια, η φιλοσοφική προσευχή, μέσω της πρώτης ιδιότητάς της, προσδίδει στην ατομική ψυχή την αναγωγό δύναμη της *μεθέξεως* στα τελειότερα αγαθά των *υπερουσιών ενάδων* του θείου πεδίου. Αυτή η αναγωγός δύναμη είναι το μέσο της ένωσης της ατομικής ψυχής με το θείο πεδίο των *ενάδων*.

⁴ Πρόκλου, *Περί της κατά Πλάτωνα θεολογίας Γ'* 35 (19-21), έκδ. Saffrey H.D. & Westerink L.G., Budé, Paris.

⁵ Πρόκλου, *Εἰς τον Τίμαιον Πλάτωνος Β'* 213 (3-6), έκδ. Diehl.

Επίσης, η φιλοσοφική προσευχή, μέσω της δευτέρας ιδιότητάς της, προσδίδει στην ατομική ψυχή τη συνήθεια να ζει μία θεία ζωή, και, ως εκ τούτου, τελειοποιεί σταδιακά τη ζωή αυτής της ψυχής, προσδίδοντάς της τη δύναμη της σύνδεσης με το θείο φως των ενάδων.

Υπό αυτό το πρίσμα, η *τελειότης* της φιλοσοφικής προσευχής είναι η εικόνα της *νοητής ζωής* του *νοητού όντος*, εφόσον η ζωή αυτή, ως δεύτερη νοητή αρχή του *νοητού όντος*, προσδίδει τη δύναμη σε αυτό να *προοδύει*, δηλαδή να κατέρχεται προς τις κατώτερες βαθμίδες, μέσω της διαρκούς τελείωσής του, εξαιτίας της σύνδεσής του με την *πρώτην απειρίαν*, δηλαδή με την *ανέκλειπτον δύναμιν* του φωτός των *υπερουσίων ενάδων*. Ο Πρόκλος μάς παραδίδει σχετικά ότι:

*ἡ δὲ ζωὴ τὸ προῖον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν καὶ τῆ ἀπείρῳ δυνάμει συμφυόμενον.*⁶

(ἡ δε ζωὴ εἶναι <το στοιχείο του όντος>, το οποίο κατέρχεται ἀπό τις πρώτες ἀρχές και εἶναι ἀπό τη φύση του συνδεδεμένο με την ἀπειρη δύναμη <των πρώτων ἀρχῶν>.)

Τέλος, η *ενέργεια* της φιλοσοφικής προσευχής έχει, σύμφωνα με τον Πρόκλο, δύο πρωταρχικές ιδιότητες:

α) Προσδίδει πληρότητα, μέσω της δραστηριότητάς της, στα ανθρώπινα αγαθά, δηλαδή τα καθιστά αληθινά και πραγματικά.

β) Αποκαθιστά την κοινότητα μεταξύ των ανθρώπινων και των θείων αγαθών.

*ἐνέργεια δὲ δραστήριος καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀποπληρωτικὴ καὶ κοινὰ ποιοῦσα τὰ ἡμέτερα τοῖς θεοῖς.*⁷

(ἡ ἐνέργεια της <προσευχής> εἶναι δραστήρια και μπορεί να προσδί-δει πληρότητα, δηλαδή να καθιστά αληθινά και πραγματικά, τα αγαθά και κάνει ἔτσι ὥστε ὅλα αυτά που μάς ἀνήκουν, να καταστούν κοινά με τους θεούς, δηλαδή να τα μοιραζόμαστε ἀπό κοινού με τους θεούς.)

⁶ Πρόκλου, *Περὶ της κατὰ Πλάτωνα θεολογίας Γ'* 35 (21-23), ἑκδ. Saffrey H.D. & Westerink L.G., Budé, Paris.

⁷ Πρόκλου, *Εἰς τον Τίμαιον Πλάτωνος Β'* 213 (7-8), ἑκδ. Diehl.

Με αυτήν την έννοια, η φιλοσοφική προσευχή, μέσω της πρώτης ιδιότητάς της, δηλαδή της δραστηριότητάς της, ενεργοποιεί την εκπλήρωση της ζήτησης των αγαθών από την ατομική ψυχή, έτσι ώστε αυτά να καταστούν αληθινά και πραγματικά.

Η εκπλήρωση αυτή είναι το προϊόν της επιστρεπτικής ενέργειας της φιλοσοφικής προσευχής, δηλαδή της δεύτερης ιδιότητάς της, μέσω της οποίας συγκροτείται η κοινότητα μεταξύ των ανθρώπινων και των θείων αγαθών. Με άλλα λόγια, η κοινότητα αυτή αποκαθίσταται μέσω της επιστροφής του *πέρατος*, δηλαδή του τέλους της βαθμίδας στην οποία ανήκει η ατομική ψυχή, στις αρχές, δηλαδή στις ανώτερες βαθμίδες των *θείων ενάδων*.

Υπό αυτό το πρίσμα, η *ενέργεια* της φιλοσοφικής προσευχής είναι η εικόνα του *νοητού νοός* του *νοητού όντος*, εφόσον ο *νοητός νους*, ως τρίτη νοητή αρχή του *νοητού όντος*, προσδίδει τη δύναμη σε αυτό να επιστρέφει στην αμέσως ανώτερη βαθμίδα, δηλαδή στο *υπερούσιον εν*. Η επιστροφή αυτή γίνεται μέσω της σύνδεσης του *πέρατος*, δηλαδή του τέλους του νοητού πεδίου, με τις αρχές, δηλαδή με το θείο πεδίο των *υπερουσιών ενάδων*. Ο Πρόκλος μάς παραδίδει σχετικά ότι:

*ὁ δὲ νοῦς τὸ ἐπιστρέφον εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ συνάπτον τῇ ἀρχῇ τὸ πέρασ καὶ κύκλον ἕνα νοητὸν ἀπεργαζόμενον.*⁸

(ο δε νους είναι <το στοιχείο του όντος>, το οποίο επιστρέφει στις αρχές και συνδέει την αρχή με το τέλος και παράγει έναν νοητό κύκλο.)

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, θα λέγαμε ότι, μέσω της δύναμης της φιλοσοφικής προσευχής, η οποία έγκειται, όπως αναδείξαμε, στο ότι αυτή η τελευταία είναι η εικόνα της πρωτίστης τριάδος του νοητού πεδίου, η φιλοσοφική προσευχή συγκροτείται ως *δαιμόνιος χώρος*, εφόσον συνδέεται με άριστο τρόπο με την *αιτίαν* του *είναι* και του *εν είναι* της ψυχής, δηλαδή με το *υπερούσιον εν*.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ατομική ψυχή, όταν βρίσκεται μέσα στον *δαιμόνιον χώρο* της προσευχής, αποκτά την *ένθεον ενέργειαν*, μέσω της οποίας συνδέεται και αυτή με την *αιτίαν* του *είναι* και του *εν είναι* της, δηλαδή με το *υπερούσιον εν*. Ο Πρόκλος μάς παραδίδει σχετικά ότι:

⁸ Πρόκλου, *Περί της κατά Πλάτωνα θεολογίας Γ'* 35 (23-25), έκδ. Saffrey H.D. & Westerink L.G., Budé, Paris.

Εἰς δὲ τὸ ἐν ἀναδραμοῦσα, καὶ πᾶν τὸ ἐν αὐτῇ συμπτύξασα πλήθος, ἐνθεαστικῶς ἐνεργεῖ καὶ συνάπτεται ταῖς ὑπὲρ νοῦν ὑπάρξεις.⁹

(Όταν <η ψυχή> ανατρέξει στο ένα και συμπτύξει το σύνολο του πλήθους μέσα της, ενεργεί με ένθεο τρόπο και συνδέεται με τις υπάρξεις, οι οποίες βρίσκονται πάνω από τον νοῦ.)

Η σύνδεση της ψυχής με το *υπερούσιον εν*, μέσω της ενθέου ενέργειας, την οποίαν αυτή αποκτά, όταν βρίσκεται μέσα στον *δαιμόνιον χώρο* της προσευχής, σηματοδοτεί το πέρασμά της από το *εἶναι στο εν εἶναι*. Με άλλα λόγια, η ψυχή, συνδεόμενη με την υπερούσια αιτία της, αποκτά έναν νέο τρόπο ύπαρξης, αυτόν του *εν εἶναι*, ο οποίος συγκροτείται, σε μία πρώτη φάση, μέσω των πέντε αιτίων της προσευχής, οι οποίες, όπως θα αναδείξουμε στη συνέχεια, είναι εικόνες των πρωτουργών αιτίων και των συναιτίων της δημιουργίας του φυσικού σύμπαντος.

*Οι δημιουργικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής
ως εικόνες του δημιουργικού νοός του σύμπαντος*

Σε αυτό το πλαίσιο, η πρώτη ομάδα αιτίων της φιλοσοφικής προσευχής είναι οι δημιουργικές αιτίες:

αἰτίας δὲ τῆς εὐχῆς ὡς μὲν ποιητικὰς ἀπολογιζόμεθα εἶναι τὰς δραστηρίους τῶν θεῶν δυνάμεις, τὰς ἐπιστρεφούσας καὶ ἀνακαλουμένας πάντα ἐπ' αὐτοὺς τοὺς θεοὺς.¹⁰

(αιτίες δε της προσευχής, ως δημιουργικές μεν, θεωρούμε ότι είναι οι δραστήριες δυνάμεις των θεών, οι οποίες επιστρέφουν και ανακαλούν τα πάντα προς τους ίδιους τους θεούς.)

Υπό αυτό το πρίσμα, οι δημιουργικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής, δηλαδή οι δραστήριες δυνάμεις των θεών, οι οποίες προκαλούν την επιστροφή του συνόλου των υποστάσεων στις ὑψιστες βαθμίδες των *υπε-*

⁹ Πρόκλου, (*Εκλογαί*) εκ της αυτής Χαλδαϊκής φιλοσοφίας Δ' 194 (7-9), έκδ. Pitra.

¹⁰ Πρόκλου, *Εἰς τον Τίμαιον Πλάτωνος Β' 213 (8-11)*, έκδ. Diehl.

ρουσίων ενάδων, είναι οι εικόνες του *ποιητικού αιτίου* του σύμπαντος, δηλαδή του δημιουργικού νού:

πρὸ δὲ τούτων τὰς πρωτουργοὺς αἰτίας διερευνᾶται, τὸ ποιοῦν [...], καὶ διὰ ταῦτα νοῦν ἐφίστησι τῷ παντὶ δημιουργικὸν καὶ νοητὴν αἰτίαν, ἐν ᾗ πρῶτως ἐστὶ τὸ πᾶν.¹¹

(πριν δε από αυτά <τα συναίτια των φυσικῶν πραγμάτων, ο Πλάτων> διερευνά τις πρωταρχικές αιτίες, το δημιουργικό <αίτιο> [...] και γι' αυτόν τον λόγο τοποθετεί στο σύμπαν έναν δημιουργικό νου και μία νοητή αιτία, μέσα στην οποία υπάρχει πρωταρχικά το σύμπαν.)

Εφόσον, λοιπόν, οι δημιουργικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής είναι οι εικόνες του *ποιητικού αιτίου* του σύμπαντος, συνάγεται ότι η φιλοσοφική προσευχή εμπεριέχει μέσα της *κατ' αιτίαν*, τη δυνατότητα της επιστροφής της ατομικής ψυχής στον δημιουργικό νου του σύμπαντος και, περαιτέρω, στο θείο πεδίο των *υπερουσίων ενάδων*.

Υπό αυτό το πρίσμα, μέσω των δημιουργικών αιτίων της φιλοσοφικής προσευχής, δηλαδή των δραστήριων δυνάμεων των θεών, η ατομική ψυχή επιστρέφει στον δημιουργικό νου του σύμπαντος. Με αυτήν την έννοια, η ατομική ψυχή καθίσταται η ίδια *δημιουργός* του *είναι* της, το οποίο, όπως προαναφέραμε, το μετουσιώνει σε *εν είναι*. Αυτή ακριβώς η νέα ύπαρξη της ψυχής, μέσω των δημιουργικών αιτίων της φιλοσοφικής προσευχής, θα καταστεί, με τη σειρά της, η αιτία της γένεσης, μέσα στην ψυχή, της ένθεου ενέργειας, μέσω της οποίας η ψυχή θα συνδεθεί με την *αιτίαν* του *εν είναι* της, δηλαδή με το *υπερούσιον εν*.

*Οι τελικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής
ως εικόνες του υπερουσίου αγαθού*

Η δεύτερη ομάδα αιτίων της φιλοσοφικής προσευχής είναι οι τελικές αιτίες:

ὡς δὲ τελικὰς τὰ ἄχραντα ἀγαθὰ τῶν ψυχῶν, ἃ δὴ καρποῦνται ἐνιδρυνθεῖσαι τοῖς θεοῖς.¹²

¹¹ Πρόκλου, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Α'* 3 (2-5), ἐκδ. Diehl.

¹² Πρόκλου, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β'* 213 (11-13), ἐκδ. Diehl.

(ως τελικές δε <αιτίες της προσευχής θεωρούμε ότι είναι> τα άχραντα αγαθά των ψυχών, τα οποία αυτές καρπούνται, εφόσον εδραιωθούν μέσα στους θεούς.)

Υπό αυτό το πρίσμα, οι τελικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής, δηλαδή τα άχραντα αγαθά των θεών, τα οποία προκαλούν την παραμονή των ατομικών ψυχών στο πεδίο των *υπερουσίων ενάδων* και τη συνακόλουθη απόλαυση των θείων αγαθών από τις ψυχές, είναι οι εικόνες του *τελικού αιτίου* του σύμπαντος, δηλαδή του *υπερουσίου αγαθού*.

*πρὸ δὲ τούτων τὰς πρωτοουργοὺς αἰτίας διερευνᾶται [...], τὸ τέλος [...] καὶ τὸ ἀγαθόν, ἐν ἑφετοῦ τάξει τῷ ποιοῦντι προῖδρυσμένον.*¹³

(πριν δε από αυτά <τα συναίτια των φυσικών πραγμάτων, ο Πλάτων> διερευνά τις πρωταρχικές αιτίες, το τελικό <αίτιο> [...] και το αγαθό, το οποίον είναι εγκαθιδρυμένο πέρα και πάνω από το ποιητικό αίτιο, στη βαθμίδα του επιθυμητού.)

Εφόσον, λοιπόν, οι τελικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής είναι οι εικόνες του *τελικού αιτίου* του σύμπαντος, συνάγεται ότι η φιλοσοφική προσευχή εμπεριέχει μέσα της *κατ' αιτίαν*, τη δυνατότητα της παραμονής της ατομικής ψυχής μέσα στο *τελικόν αίτιον* του σύμπαντος και, περαιτέρω, στο θείο πεδίο των *υπερουσίων ενάδων*.

Υπό αυτό το πρίσμα, μέσω των *τελικών αιτίων* της φιλοσοφικής προσευχής, δηλαδή των άχραντων αγαθών των θεών, τα οποία είναι *εφετά*, δηλαδή επιθυμητά αγαθά, η ατομική ψυχή αποκτά τη δύναμη της παραμονής στο *υπερούσιον αγαθόν*. Με αυτήν την έννοια, η ατομική ψυχή καθίσταται η ίδια *τελικόν αίτιον* του *είναι* της, δηλαδή αναγεννάται ως *εφετόν αγαθόν* και, ως εκ τούτου, μετουσιώνει το *είναι* της σε *ευ είναι*. Αυτή ακριβώς η νέα ύπαρξη της ψυχής, μέσω των *τελικών αιτίων* της φιλοσοφικής προσευχής, θα καταστεί, με τη σειρά της, η αιτία της γένεσης, μέσα στην ψυχή, της *αγαθοειδούς υπάρξεως*, μέσω της οποίας η ψυχή θα συνδεθεί με την *αιτίαν* του *ευ είναι* της, δηλαδή με το *υπερούσιον αγαθόν*, το οποίο βρίσκεται πέρα και πάνω από όλες τις βαθμίδες του νοητού πεδίου.

¹³ Πρόκλου, *Εις τον Τίμαιον Πλάτωνος Α' 3* (4-7), έκδ. Diehl.

*Οι παραδειγματικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής
ως εικόνες του νοητού αυτοζώου*

Η τρίτη ομάδα αιτίων της φιλοσοφικής προσευχής είναι οι παραδειγματικές αιτίες:

ὡς δὲ παραδειγματικὰς τὰ πρωτουργὰ αἴτια τῶν ὄντων, ἃ καὶ προῆλθεν ἐκ τἀγαθοῦ καὶ ἦνεται πρὸς αὐτὸ κατὰ μίαν ἄρρητον ἔνωσιν.¹⁴

(ως παραδειγματικές δε <αιτίες της προσευχής θεωρούμε ότι είναι> τα πρωταρχικά αίτια των όντων, τα οποία και προήλθαν από το αγαθόν και παρέμειναν ενωμένα με αυτό, εξαιτίας μιας άρρητης ένωσης.)

Υπό αυτό το πρίσμα, οι παραδειγματικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής, δηλαδή τα τρία πρωταρχικά αίτια των όντων, τα οποία προοδεύουν, δηλαδή κατέρχονται, εφόσον προέρχονται από το υπερούσιον αγαθόν, ενώ ταυτόχρονα παραμένουν ενωμένα με αυτό, εξαιτίας μιας άρρήτου ενώσεως, είναι οι εικόνες του παραδειγματικού αιτίου του σύμπαντος, δηλαδή του νοητού αυτοζώου.

Πιο συγκεκριμένα, το νοητόν αυτοζώον, ως παραδειγματικόν αίτιον του σύμπαντος, δηλαδή ως το τρίτο πρωταρχικό αίτιο της δημιουργίας, συμπυκνώνει μέσα του τα δύο πρωταρχικά αίτια της δημιουργίας, τα οποία προαναφέραμε, δηλαδή το δημιουργικόν αίτιον, με παραδειγματικό τρόπο και το τελικόν αίτιον με εικονικό τρόπο αντίστοιχα, προκειμένου να επιτευχθεί η ομοίωσις των δύο συναιτίων, τα οποία συγκροτούν τον αισθητό κόσμο προς τα τρία πρωταρχικά αίτια, τα οποία συγκροτούν τον νοητό κόσμο:

πρὸ δὲ τούτων τὰς πρωτουργοὺς αἰτίας διερευνᾶται , [...] τὸ παράδειγμα [...] καὶ οὖν καὶ τὰ συναίτια τῶν φυσικῶν ἐξηρητῆσθαι προσήκει τῶν ἀληθινῶν αἰτίων, [...] πρὸς ἃ δεδημιούργηται παρὰ τοῦ πάντων πατρός.¹⁵

(πριν δε από αυτά <τα συναίτια των φυσικών πραγμάτων, ο Πλάτων> διερευνά τις πρωταρχικές αιτίες, το παραδειγματικό <αίτιο>

¹⁴ Πρόκλου *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β΄*, 213 (13-15), έκδ. Diehl.

¹⁵ Πρόκλου *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Α΄*, 3 (4 και 11-14), έκδ. Diehl.

[...] και αρμόζει στο εξής, τα συναίτια των φυσικών φαινομένων να εξαρτώνται, και αυτά, από τα αληθινά αίτια [...] με βάση τα οποία, ως παραδείγματα, έχουν δημιουργηθεί <τα συναίτια αυτά> από τον πατέρα των πάντων.)

Εφόσον, λοιπόν, οι παραδειγματικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής είναι οι εικόνες του *παραδειγματικού αιτίου* του σύμπαντος, συνάγεται ότι η προσευχή εμπεριέχει μέσα της *κατ' αιτίαν* τη δυνατότητα να παράσχει στην ατομική ψυχή τη δύναμη της ένωσης με το πεδίο των *υπερούσιων ενάδων*, *καθ' ομοίωσιν* της προόδου, δηλαδή της καθόδου των *παραδειγματικών αιτίων* της φιλοσοφικής προσευχής από το *υπερούσιον αγαθόν*, ενώ ταυτόχρονα προσδίδει στην ατομική ψυχή τη δύναμη της παραμονής και της συνακόλουθης *αρρήτου ενώσεως* με το *υπερούσιον αγαθόν*, *καθ' ομοίωσιν* της παραμονής, εξαιτίας της *αρρήτου ενώσεως*, των *παραδειγματικών αιτίων* της φιλοσοφικής προσευχής με το *υπερούσιον αγαθόν*.

Υπό αυτό το πρίσμα, μέσω των *παραδειγματικών αιτίων* της φιλοσοφικής προσευχής, η ατομική ψυχή αποκτά τη δύναμη της συμπύκνωσης μέσα της, των δύο ομάδων αιτίων της φιλοσοφικής προσευχής, τα οποία προαναφέραμε, δηλαδή τα δημιουργικά αίτια και τα τελικά αίτια αντίστοιχα.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ατομική ψυχή, αφού έχει ήδη μετουσιώσει το *είναι* της σε *εν είναι*, μέσω των δημιουργικών αιτίων της φιλοσοφικής προσευχής, και αφού έχει ήδη αποκτήσει, μέσω των τελικών αιτίων της φιλοσοφικής προσευχής, την *αγαθοειδή υπάρξιν*, μέσω της οποίας θα συνδεθεί με την *αιτίαν* του *εν είναι* της, δηλαδή με το *υπερούσιον αγαθόν*, θα μετουσιώσει, μέσω των παραδειγματικών αιτίων της φιλοσοφικής προσευχής, το *εν είναι* της σε ένα *παραδειγματικόν εν είναι*.

Σε τι συνίσταται, όμως, αυτό το *παραδειγματικόν εν είναι* της ατομικής ψυχής;

Είναι η αναγέννηση του *εν είναι* της ατομικής ψυχής, η οποία, *καθ' ομοίωσιν* του *δαιμονίου χώρου* της φιλοσοφικής προσευχής, ανασυγκροτείται η ίδια ως *γέφυρα*, δηλαδή ως *δαιμόνιος χώρος* μεταξύ του νοητού και του αισθητού κόσμου.

Με αυτήν την έννοια, το *εν είναι* της ατομικής ψυχής λειτουργεί ως *παραδειγματικόν αίτιον*, το οποίο, *καθ' ομοίωσιν* του *παραδειγματικού αιτίου* του σύμπαντος, δηλαδή του *νοητού αυτοζώου*, συνιστά το μέσο της *ομοιώσεως* του συνόλου των δυνάμεων της ψυχικής ζωής, προς τον νοητό κόσμο. Έτσι, μέσω του *παραδειγματικού εν είναι* της ψυχής, η ατομική ψυχή αναγεννάται ολόκληρη ως *άνθος*. Ο Πρόκλος μάς παραδίδει σχετικά ότι:

Μήποτε οὖν οὐκ ἔστι ταῦτόν νοῦ ἄνθος καὶ πάσης ἡμῶν τῆς ψυχῆς ἄνθος· ἀλλὰ τὸ μὲν ἔστι τῆς νοεράς ἡμῶν ζωῆς τὸ ἐνοειδέστατον, τὸ δὲ ἀπασῶν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἓν, πολυειδῶν οὐσῶν [...] Διττοῦ τε τοῦ ἐνὸς πεφηνότος, καὶ τοῦ μὲν τῆς πρωτίστης ἡμῶν τῶν δυνάμεων ἄνθους ὄντος, <τοῦ> δὲ τῆς ὅλης οὐσίας κέντρον καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ἀπασῶν παντοίων δυνάμεων, ἐκεῖνο μόνον ἡμᾶς συνάπτει τῷ πατρὶ τῶν νοητῶν· νοερὸν γὰρ ἔστιν ἓν, νοεῖται δὲ καὶ ἐκεῖνο ὑπὸ τοῦ πατρικοῦ νοῦ κατὰ τὸ ἓν τὸ ἐν αὐτῷ· τὸ δὲ ἓν εἰς ὃ πᾶσαι αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις συννεύουσιν αὐτῆς [δ] μόνον πέφυκε προσάγειν ἡμᾶς τῷ πάντων ἐπέκεινα τῶν ὄντων, καὶ αὐτὸ πάντων ὄν τῶν ἐν ἡμῖν ἐνοποιόν· καθὸ καὶ ἐρριζώθημεν κατ' οὐσίαν ἐν ἐκείνῳ, καὶ τῷ ἐρριζῶσθαι κἂν προΐωμεν, οὐκ ἀποστησόμεθα τῆς ἑαυτῶν αἰτίας.¹⁶

(Μήπως, λοιπόν, δεν είναι το ίδιο το άνθος του νου και το άνθος της σύνολης ψυχῆς μας· αλλά το μεν <άνθος του νου> είναι το πιο ενιαίο <στοιχείο> της νοητικής μας ζωῆς, το δε <άνθος της σύνολης ψυχῆς> είναι το ένα όλων των ψυχικῶν δυνάμεων, οι οποίες είναι ποικίλες [...] Εφόσον, λοιπόν, το ένα έχει φανεί ότι είναι διττό, και το μεν ένα <δηλαδή το άνθος του νου> είναι το άνθος της πρώτιστης δυνάμῆς μας, το δε <άνθος της σύνολης ψυχῆς> είναι το κέντρο της σύνολης ουσίας καθώς και του συνόλου των δυνάμεων παντός είδους γύρω από αυτήν, εκείνο <δηλαδή το άνθος του νου>, συνδέει εμάς μόνο με τον πατέρα των νοητῶν· γιατί είναι νοητικό ένα, νοεῖται δε και εκείνο με τη σειρά του από τον πατρικό νου σύμφωνα με το ένα, το οποίο βρίσκεται μέσα του· το δε ένα στο οποίο όλες οι δυνάμεις αυτής <της ψυχῆς> συγκλίνουν <δηλαδή το άνθος της σύνολης ψυχῆς>, αυτό είναι το μόνο, το οποίο από τη φύση του έχει τη δύναμη να μάς οδηγήσει προς το <ένα εκείνο>, το οποίο βρίσκεται πέρα και πάνω από όλες τις υποστάσεις, και αυτό <δηλαδή το άνθος της σύνολης ψυχῆς>, είναι εκείνο το οποίο ενοποιεί όλα όσα είναι μέσα μας· σύμφωνα με αυτό, έχουμε θεμελιωθεῖ ως προς την ουσία μας μέσα σε εκείνο <το υπερούσιο ένα> και, επειδή είμαστε ριζωμένοι, ακόμη και αν προχωρήσουμε, δεν θα απομακρυνθούμε από την αιτία μας.)

¹⁶ Πρόκλου, (Εκλογαί) εκ της αυτῆς Χαλδαϊκῆς φιλοσοφίας Δ' 195 (5-15), έκδ. Pitra.

*Οι ειδοποιητικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής
ως εικόνες του λόγου και του είδους του σύμπαντος*

Η τέταρτη ομάδα αιτιών της φιλοσοφικής προσευχής είναι οι ειδοποιητικές αιτίες:

ὡς δὲ εἰδικὰς τὰ ἀφομοιωτικὰ τῶν ψυχῶν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τελεσιουργὰ τῆς ὄλης αὐτῶν ζωῆς.¹⁷

(ως ειδοποιητικές δε <αιτίες της προσευχής θεωρούμε ότι είναι> τα αίτια, τα οποία καθιστούν τις ψυχές κατάλληλες για να αφομοιωθούν με τους θεούς και ολοκληρώνουν το έργο της τελειοποίησης του συνόλου της ζωής των <ψυχών>.)

Υπό αυτό το πρίσμα, οι ειδοποιητικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής, δηλαδή τα αίτια, τα οποία, αφενός προκαλούν την αφομοίωση των ατομικών ψυχών με τους θεούς και, αφετέρου τελειοποιούν τη σύνολη ζωή των ψυχών, είναι οι εικόνες του πρώτου συναιτίου της δημιουργίας του σύμπαντος, το οποίο αναδύεται ταυτόχρονα ως λόγος, δηλαδή ως λογική αρχή, και ως είδος, δηλαδή ως ειδοποιητική αρχή:

Ὁὐ γὰρ ἔστιν ὁ κόσμος οὗτος ὁ αὐτὸς τοῖς νοητοῖς ἢ νοεροῖς κόσμοις, οἷτινες ἐν εἶδεσι καθαροῖς ὑφεστήκασιν, ἀλλ' ἔστιν ἐν αὐτῷ τὸ μὲν ὡς λόγος καὶ εἶδος [...].¹⁸

(γιατί δεν είναι ο κόσμος αυτός <δηλαδή ο αισθητός κόσμος>, ἴδιος με τους νοητούς ή τους νοητικούς κόσμους, οι οποίοι έχουν λάβει την υπόστασή τους μέσα στις καθαρές ιδέες, αλλά είναι μέσα του <δύο συναιτία>, το μεν <ένα> ως λογική και ειδοποιητική αρχή.)

Εφόσον, λοιπόν, οι ειδοποιητικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής είναι οι εικόνες του πρώτου συναιτίου του αισθητού, δηλαδή του ορατού σύμπαντος, το οποίο, όπως προαναφέραμε, αναδύεται ταυτόχρονα ως λόγος, δηλαδή ως λογική αρχή, και ως είδος, δηλαδή ως ειδοποιητική αρχή, συνάγεται ότι η φιλοσοφική προσευχή εμπεριέχει μέσα της κατ' αίτιαν, αφενός τον λόγον, δηλαδή τις λογικές αρχές, μέσω των οποίων η ατομική

¹⁷ Πρόκλου, *Εἰς τον Τίμαιον Πλάτωνος Β* ' 213 (15-17), έκδ. Diehl.

¹⁸ Πρόκλου, *Εἰς τον Τίμαιον Πλάτωνος Α* ' 3 (16-19), έκδ. Diehl.

ψυχή αφομοιώνεται με τους υπερούσιους θεούς και, αφετέρου, το *είδος*, δηλαδή τις ειδοποιητικές αρχές, μέσω των οποίων ολοκληρώνεται το έργο της τελειοποίησης της σύνολης ζωής της ψυχής.

Υπό αυτό το πρίσμα, οι ειδοποιητικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής λειτουργούν συμπληρωματικά ως προς τις παραδειγματικές αιτίες της.

Πιο συγκεκριμένα, όπως προαναφέραμε, μέσω του *παραδειγματικών αιτίων* της φιλοσοφικής προσευχής, η ατομική ψυχή μετουσιώνει το *εν είναι* της σε ένα *παραδειγματικόν εν είναι*. Με αυτήν την έννοια, όπως διαπιστώσαμε, η ατομική ψυχή λειτουργεί ως *παραδειγματικόν αίτιον* μέσω του οποίου τελειοποιείται το σύνολο των δυνάμεων της ψυχικής ζωής και, ως εκ τούτου, η ατομική ψυχή αναγεννάται ως *άνθος*.

Σε αυτό το πλαίσιο, μέσω των ειδοποιητικών αρχών της φιλοσοφικής προσευχής, το *άνθος* της σύνολης ψυχής συγκροτεί μέσα της, αφενός τον *λόγον*, δηλαδή τις λογικές αρχές, μέσω των οποίων θα αναγεννηθεί πλέον ως *θεία ψυχή καθ' ομοίωσιν* των θεών με τους οποίους αφομοιώνεται, και, αφετέρου το *είδος*, δηλαδή τις ειδοποιητικές αρχές, μέσω των οποίων θα ολοκληρώσει το έργο της τελειοποίησης του συνόλου της ψυχικής της ζωής, έτσι ώστε αυτή να λάβει *είδος*, δηλαδή να μορφοποιηθεί πλέον ως *θεία ζωή*.

*Οι υλικές αιτίες της φιλοσοφικής προσευχής
ως εικόνες του υλικού υποστρώματος του σύμπαντος
και ως συνθήματα της ουσίας της ψυχής*

Η πέμπτη, και τελευταία, ομάδα αιτίων της φιλοσοφικής προσευχής είναι οι υλικές αιτίες:

ὡς δὲ ὑλικὰς τὰ συνθήματα τὰ ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ ταῖς οὐσίαις αὐτῶν ἐνδοθέντα πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ὑποστησάντων αὐτάς τε καὶ τὰ ἄλλα θεῶν.¹⁹

(ως υλικές δε <αιτίες της προσευχής θεωρούμε ότι είναι> τα συνθήματα, τα οποία παραδόθηκαν από τον δημιουργό στις ουσίες αυτών <δηλαδή των ψυχών>, έτσι ώστε αυτές να ενθυμούνται τους θεούς,

---

¹⁹ Πρόκλου, *Εις τον Τίμαιον Πλάτωνος Β' 213 (16-19)*, έκδ. Diehl.

οι οποίοι έχουν προσδώσει υπόσταση σε αυτές και σε όλα τα άλλα <όντα>.)

Σε αυτό το πλαίσιο, οι υλικές αιτίες της προσευχής είναι τα *συνθήματα*, τα οποία έχουν εγγραφεί από τον δημιουργικό νου στην ουσία των ατομικών ψυχών.

Τι είναι, όμως, τα *συνθήματα* και ποια είναι η λειτουργία τους;

Τα *συνθήματα* είναι μέρος της θείας ουσίας του δημιουργικού νου του σύμπαντος, τα οποία ενυπάρχουν ως ιδιότητες σε όλα τα όντα τα οποία απορρέουν από αυτόν. Τα *συνθήματα* αυτά δίδουν τη δυνατότητα στον δημιουργικό νου αφενός να επιστρέψει στον εαυτό του όλα τα όντα των κατωτέρων βαθμίδων και αφετέρου να προσδώσει σε αυτά τη δυνατότητα της αναγωγικής κίνησης και δραστηριότητας.

Με αυτήν την έννοια, τα *συνθήματα* αποτελούν το *πρώτον κινούν*, δηλαδή το έναυσμα, το οποίο προσδίδει την έφεση, τον πόθο καθώς και τη δυνατότητα σε όλα τα όντα να αναχθούν προς το *υπερούσιον αγαθόν*.

Επίσης, θα λέγαμε ότι, υπό αυτό το πρίσμα, τα *συνθήματα* είναι εκείνα τα στοιχεία που ενυπάρχουν, ως ιδιότητες, στην ουσία των όντων, τόσο των εμψύχων όσο και των απύχων, και τα οποία συνιστούν την αναγκαία προϋπόθεση για τη μετουσίωση της *εν δυνάμει* τελειοποίησής τους σε *ενεργεία* τελειότητα, την *εντελέχειά* τους, όπως θα έλεγε ο Αριστοτέλης.²⁰

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι τα *συνθήματα* είναι ο πρώτος τρόπος της *αρρήτου μεθέξεως* των όντων των κατωτέρων βαθμίδων στην πρώτη ιδιότητα των θεών, δηλαδή στην *ουσία* τους, μέσα στην οποία τα όντα αυτά αποκτούν πλέον, μέσω των *συνθημάτων*, τη δύναμη της παραμονής.

Υπό αυτό το πρίσμα, οι υλικές αιτίες της προσευχής, δηλαδή τα *συνθήματα* που δόθηκαν από τον δημιουργό στις ουσίες των ατομικών ψυχών προκειμένου αυτές οι ψυχές να ενθυμούνται και, ως εκ τούτου, να επιστρέφουν στους θεούς, οι οποίοι έδωσαν υπόσταση σε αυτές καθώς και σε όλα τα υπόλοιπα δημιουργήματα, είναι οι εικόνες του δεύτερου συναιτίου της δημιουργίας του σύμπαντος, δηλαδή του υλικού υποστρώματος αυτού:

²⁰ Αριστοτέλης, *Μετά τα Φυσικά Θ'* 1050a (15-17 και 21-23): *ἔτι ἡ ὕλη ἔστι δυνάμει ὅτι ἔλθοι ἂν εἰς τὸ εἶδος· ὅταν δέ γε ἐνεργείᾳ ἤ, τότε ἐν τῷ εἶδει ἐστίν [...]. τὸ γὰρ ἔργον τέλος, ἢ δὲ ἐνεργεία τὸ ἔργον [...]. καὶ συντείνει πρὸς τὴν ἐντελέχειαν. (ἀκόμη ἡ ὕλη εἶναι ἐν δυνάμει, ἐπειδὴ θὰ μπορούσε νὰ ἐλθοι στο εἶδος· ὅταν ὁμως, εἶναι ἐν ἐνεργείᾳ, τότε εἶναι ἤδη μέσα στο εἶδος [...]) γιατί τὸ ἔργον εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς, ἡ δὲ ἐνεργεία εἶναι τὸ ἔργον [...]. καὶ συντείνει πρὸς τὴν ἐντελέχεια.)*

Οὐ γάρ ἐστιν ὁ κόσμος οὗτος ὁ αὐτὸς τοῖς νοητοῖς ἢ νοεροῖς κόσμοις, οἵτινες ἐν εἴδεσι καθαροῖς ὑφεστήκασιν, ἀλλ' ἐστιν ἐν αὐτῷ [...] τὸ δὲ ὡς ὑποκείμενον.²¹

(γιατί δεν είναι ο κόσμος αυτός <δηλαδή ο αισθητός κόσμος>, ἴδιος με τους νοητούς ἢ τους νοητικούς κόσμους, οι οποίοι έχουν λάβει την υπόστασή τους μέσα στις καθαρές ιδέες, ἀλλὰ είναι μέσα του <δύο συναιτία> [...] το δε <ἄλλο> ὡς υλικό υπόστρωμα <της λογικής και ειδοποιητικής αρχής>.)

Εφόσον, λοιπόν, η υλική αιτία της προσευχής είναι η εικόνα του υλικού υποστρώματος του σύμπαντος, συνάγεται ότι η φιλοσοφική προσευχή εμπεριέχει μέσα της κατ' αιτίαν το υλικό υπόστρωμα, δηλαδή το *σύνθημα*, το οποίο, ως ψυχικό υπόστρωμα της ατομικής ψυχής, λειτουργεί κατ' αναλογίαν του υλικού υποστρώματος του σύμπαντος.

Ὅπως δηλαδή το υλικό υπόστρωμα προσδίδει στο σύμπαν τη δύναμη να καταστεί ένα αισθητό, δηλαδή ένα ορατό σύμπαν, και, με αυτήν την έννοια, το υλικό υπόστρωμα καθίσταται το μέσο της μορφοποίησης και της ανάδυσης στο φως της σύνολης ζωής του σύμπαντος, ἔτσι και το *σύνθημα*, μέσω των υλικών αιτίων της προσευχής, λειτουργεί ὡς ένα ψυχικό υπόστρωμα της ατομικής ψυχής, μέσω του οποίου μορφοποιείται και αναδύεται στο φως η σύνολη ζωή της ψυχής.

Σε αυτό το πλαίσιο, μέσω των υλικών αιτίων της προσευχής, το *ἄνθος* της σύνολης ψυχής αναγεννάται πλέον ὡς *ἀγάλμα* των *ἀγνώστων συνθημάτων* των *θείων ἐνάδων*, το οποίο ἐνώνεται πλέον με το *υπερούσιον ἐν*. Ο Πρόκλος μάς παραδίδει σχετικά ὅτι:

Ἡ φιλοσοφία τὴν τε λήθην καὶ ἀνάμνησιν τῶν αἰδίων λόγων αἰτιᾶται τῆς τε ἀποφοιτήσεως τῆς ἀπὸ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἐπ' αὐτοὺς ἐπιστροφῆς· τὰ δὲ λόγια, τῶν πατρικῶν συνθημάτων. Συνάδει δὲ ἀμφοτέρω· συνέστηκε γὰρ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῶν ἱερῶν λόγων καὶ τῶν θείων συμβόλων· ὧν οἱ μὲν εἰσιν ἀπὸ τῶν νοερῶν εἰδῶν, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν θείων ἐνάδων· καὶ ἐσμὲν εἰκόνες μὲν τῶν νοερῶν οὐσιῶν, ἀγάλματα [τὰ] δὲ τῶν ἀγνώστων συνθημάτων. Καὶ ὥσπερ πᾶσα ψυχὴ πάντων μὲν ἐστὶ πλήρωμα τῶν εἰδῶν, κατὰ μίαν δὲ ὅλως αἰτίαν ὑφέστηκεν, οὕτω καὶ πάντων μὲν μετέχει τῶν συνθημάτων, δι'

²¹ Πρόκλου, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Α'* 3 (16-20), ἐκδ. Diehl.

*ὧν συνάπτεται τῷ θεῷ, ἀφώρισται δὲ ἡ ὕπαρξις ἐν ἐνί, καθὸ συνάγεται πᾶν τὸ ἐν αὐτῇ πλήθος εἰς μίαν κορυφήν.*²²

(Η φιλοσοφία αποδίδει την απομάκρυνση από τους θεούς και την επιστροφή σε αυτούς στη λήθη και την ανάμνηση των αιώνιων λόγων· οι δε χρησμοί <αποδίδουν την απομάκρυνση από τους θεούς και την επιστροφή σε αυτούς στη λήθη και την ανάμνηση> των πατρικών συνθημάτων. Συνάδουν δε και οι δύο αυτές προσεγγίσεις· γιατί η ψυχή έχει συσταθεί από τους ιερούς λόγους και από τα θεία σύμβολα· από τα οποία, οι μεν <ιεροί λόγοι> προέρχονται από τις νοητικές ιδέες, τα δε <θεία σύμβολα> από τις θείες ενάδες· και είμαστε, εικόνες μεν των νοητικών ιδεών, αγάλματα δε των αγνώστων συνθημάτων. Και, όπως ακριβώς κάθε ψυχή είναι μεν πληρότητα των ιδεών, έχει δε λάβει την υπόστασή της σύμφωνα με μία αιτία, έτσι και <κάθε ψυχή> μετέχει μεν σε όλα τα συνθήματα, μέσω των οποίων συνδέεται με τον θεό, διαγράφονται δε τα όρια της ύπαρξής της μέσα στο ένα, σύμφωνα με το οποίο συναθροίζεται ολόκληρο το πλήθος, το οποίο εμπεριέχει μέσα της, σε μία κορυφή.)

Επιλογικά

Κλείνοντας το παρόν άρθρο, θα λέγαμε ότι η φιλοσοφική προσευχή είναι ο *δαιμόνιος χώρος*, ο οποίος έχει τη δύναμη να συνδέσει την ατομική ψυχή με την *αιτίαν* της, δηλαδή με το *υπερούσιον αγαθόν* και, με αυτήν την έννοια, μέσω της φιλοσοφικής προσευχής, η ατομική ψυχή μετουσιώνει το *είναι* της σε *εν είναι*.

Η δύναμη της φιλοσοφικής προσευχής έγκειται στο γεγονός ότι αυτή είναι η εικόνα, αφενός της πρώτης τριάδας των νοητών αρχών του νοητού πεδίου και αφετέρου των πέντε αιτίων, τα οποία συγκροτούν ολόκληρη τη δημιουργία του σύμπαντος.

Με αυτήν την έννοια, η φιλοσοφική προσευχή, ως *δαιμόνιος χώρος* μεταξύ του νοητού κόσμου και της ατομικής ψυχής, εμπεριέχει μέσα της *κατ' αιτίαν* τα πέντε αίτια, μέσω των οποίων η ατομική ψυχή, αφού καταστεί η ίδια *δημιουργός* του *εν είναι* της, *καθ' ομοίωσιν* του δημιουργικού νου του σύμπαντος, θα αναγεννηθεί σε μια νέα, *αγαθοειδή ύπαρξιν*

²² Πρόκλου, (*Εκλογαί*) εκ της αυτής Χαλδαϊκής φιλοσοφίας E' 195 (17-25), έκδ. Pitra.

και περαιτέρω, θα συνάγει το πλήθος των όντων μέσα της, σε ένα άνθος, για να ενωθεί, στο τέλος, ως άγαλμα, με το υπερούσιον εν.

Sommaire

Anna ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ: *La prière philosophique comme moyen de régénération et d'union de l'âme avec l'Un*

L'objet du présent article est l'approche philosophique de la prière, telle qu'elle est présentée et analysée par les philosophes néoplatoniciens, Hieroclès et Proclus. Dans ce contexte, le but de l'article présent est de mettre en valeur le fait que la prière philosophique est le moyen de la régénération ainsi que de l'union de l'âme avec l'Un. De ce point de vue, on analyse la manière dont cette régénération ainsi que cette union de l'âme avec l'Un, s'effectue au moyen de la puissance de la prière philosophique. Ensuite, on montre comment cette puissance de la prière philosophique est dûe, plus spécifiquement, au fait que la prière est l'image, d'une part, de la première triade du monde intelligible et, d'autre part, des cinq causes (*αίτια*), qui constituent l'ensemble de la création de l'univers. Ainsi, dans un premier temps, nous définissons la prière philosophique, comme un espace intermédiaire entre le monde des hommes et celui des dieux, qui unit et sépare, à la fois, ces deux mondes. Ensuite, dans un deuxième temps, nous montrons comment l'essence, la perfection et l'opération de la prière philosophique sont des images de l'essence, de la vie et de l'intellect intelligibles. Enfin, dans un troisième temps, nous analysons comment la prière est l'image des causes efficientes, finales, exemplaires, formelles et matérielles, qui, à leur tour, sont les cinq causes (*αίτια*) constitutives de la création de l'univers.

Η Άννα Μαρκοπούλου σπούδασε στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και στο Τμήμα Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Paris V της Σορβόνης, όπου το 1994 ανακηρύχθηκε διδάκτωρ. Από το 1998 έως σήμερα έχει διδάξει Φιλοσοφία της Παιδείας και Παιδαγωγική Θεωρία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στην Ανώτατη Παιδαγωγική Σχολή Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.) στην Αθήνα. Το παρόν άρθρο αποτελεί προϊόν των μαθημάτων πλατωνικής φιλοσοφίας, τα οποία παραδίδει από το 2008.

ann2mark@otenet.gr